

СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ

У статті розглянуто умови, які створюються для самореалізації студентів-філологів як під час навчання, так і в науковій та позааудиторній роботі.

Ключові слова: самореалізація особистості, самовдосконалення, умови самореалізації, самокорекція, наукова робота.

В статье рассмотрены условия, способствующие самореализации студентов-филологов в учебной и внеаудиторной работе.

Ключевые слова: самореализация личности, самосовершенствование, условия самореализации, самокоррекция, научная работа.

The article analyzes a personal self-realization as a pedagogical and psychological problem; shows the potential features of educative and scientific activity.

Key words: personal self-realization, a self-perfection, the conditions of self-realization, self-correction, a scientific work.

Постановка проблеми. За роки незалежності України зроблено значні кроки в розбудові національної системи освіти та демократизації освітянської діяльності. Основні вимоги до вдосконалення процесу навчання і виховання молоді, спроможної жити і працювати в XXI столітті, визначаються Державною національною програмою «Освіта (Україна XXI століття)», Концепцією національного виховання. Реалізація завдань потребує вирішення ряду проблем. Серед них на особливу увагу заслуговує розвиток особистості та створення умов для її самореалізації в різноманітних видах діяльності.

Процес становлення української школи неможливий без розробки теоретико-методологічних аспектів національної системи виховання з урахуванням вітчизняного досвіду. Сьогодні педагогічна наука і шкільна практика шукають оптимальні шляхи реалізації творчої особистості, демократизації, гуманізації навчально-виховного процесу. Ось чому на факультеті російської мови та світової літератури приділяється велика увага самореалізації студентів.

Створення умов для самореалізації студентів зумовлюється тим, що потреба в самореалізації – одна із найважливіших проблем людини.

Суперечливість між соціальними та індивідуальними властивостями психічної діяльності особистості ставлять студента перед вибором шляхів та засобів самореалізації свого потенціалу. Саме допомога студентам в самореалізації сприяє їх підготовці до самостійного життя у складних і суперечливих умовах сьогодення, вибору соціально ціннісних орієнтирів у навчанні, спілкуванні, роботі, дозвіллі та життєтворчості.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми самореалізації приділено велику увагу в зарубіжних дослідженнях. Найбільшу популярність проблема самореалізації набула у психологічних дослідженнях у межах «гуманістичної психології». А. Адлер, К. Гольдштейн, Д. Келлі, Г. Олпорт, В. Франкл, Е. Фромм, К. Юнг у своїх дослідженнях стверджували, що людина від природи здатна до самореалізації, самовдосконалення. Сама сутність людини постійно «рухає» її у напрямі особистісного зростання, творчості, якщо цьому не заважають зовнішні, достатньо сильні обставини. Але ця думка свого часу не отримала визнання. Пізніше американським ученим А. Маслоу та К. Роджерсу вдалося довести цю думку.

У сучасній педагогіці проблему самореалізації особистості Л. Сохань, В. Тихонович, І. Мартинюк, В. Маркін, Л. Коган, Н. Шагалова розглядають як соціальний процес.

Проблемі самореалізації особистості присвячено дослідження Л. Рибалко, Л. Левченко, О. Ларіної, М. Бердяєва, Ю. Орлова та ін.

В. Алфімов, В. Загвязинський, І. Іванов, Л. Левченко у своїх дослідженнях приділяють увагу педагогічним умовам, які сприяють вияву потенційних можливостей особистості у творчій діяльності.

Мета статті – розкрити основні шляхи створення умов для самореалізації студентів-філологів у навчальній, науковій та в позааудиторній роботі.

Виклад основного матеріалу. В умовах інформаційного суспільства самоцінність знань як таких змінюється. З одного боку, вони стають більш доступними, з іншого – отримання нових знань, умінь стає обов'язковим для людини впродовж усього життя. За п'ять років навчання в університеті не можна отримати освіти на все життя. Ми ґрунтуємося на тому, що майбутній фахівець мови та літератури повинен не просто одержувати певні знання, а й навчитися самостійно здобувати їх, уміти працювати з інформацією, опановувати способи пізнавальної діяльності, щоб надалі підвищувати рівень компетентності і прагнути до підвищення кваліфікації. Тому викладачі постійно стимулюють різні види самостійної роботи студентів: вивчення навчального матеріалу, здійснення самоконтролю, виконання самоаналізу за результатами виконаних завдань і проведення самокорекції свого подальшого навчання.

Зберігаючи кращий набутий досвід, викладачі факультету поступово відмовляються від репродуктивної системи навчання, значну увагу приділяють особистісно орієнтованим педагогічним технологіям і перш за все – індивідуалізації навчання та виховання. Це дало можливість створити умови для саморозвитку і самовизначення кожного студента. З цією метою в навчальному процесі активно застосовується діалог, моделюються ситуації вибору, відбувається вільний обмін думками. Індивідуалізації процесу навчання сприяє застосування кредитно-модульної системи. Вибір спецкурсів, спецсемінарів, теми курсової та дипломної роботи відбувається винятково на альтернативній основі. З метою об'єктивної оцінки знань студентів у поточному і підсумковому контролі використовується письмове тестування. На факультеті робиться все, щоб інноваційний тип освіти став визначальним.

Важливим елементом підготовки фахівців з мови та літератури є формування додаткових якостей випускника, до яких належать: володіння сучасними інформаційними технологіями, здатність до саморозвитку, конкурентоспроможність на ринку праці тощо. Тому робочими програмами з окремих дисциплін і освітніх технологій навчання передбачено формування не тільки професійної компетенції, але і загальних компетенцій. Викладачі факультетів не тільки ставлять завдання сформуванню необхідних компетенцій майбутнього фахівця, але і пропонують освітні технології їх формування та контролю. Тому на кафедрах упроваджена система контролю за кожною освітньою програмою, що містить такі основні критерії якості навчання: формування ключових компетенцій в наочній сфері; формування загальних компетенцій випускника; облік взаємозв'язку матеріалу, що вивчається, з іншими наочними сферами у межах навчального плану; впровадження прогресивних форм організації освітнього процесу; використання нових інформаційних технологій; відповідність навчально-методичного матеріалу сучасному світовому рівню; використання активних методів навчання і контролю.

Для формування означених загальних компетенцій в інноваційних технологіях навчання викладачами кафедр задіяна комунікативна складова сучасного навчального процесу. Тобто, передача, збереження, відтворення навчальної інформації за допомогою глобальної мережі інтернет створює можливості становлення нової якості теорії і практики навчання. Засоби комунікаційних технологій використовуються викладачами кафедр для дистанційної системи навчання, особливо студентів-заочників. При цьому у студента виробляються навички спілкування з комп'ютером, з'являється досвід використання сучасних інформаційних технологій, виховуються якості комунікативності і соціальної інтерактивності. Навчальна діяльність

стає якіснішою, ефективнішою, наочно орієнтованою, доступною і цікавою.

Однією з найважливіших умов для самореалізації особистості, на нашу думку, є залучення студентів до науково-дослідницької роботи, що здійснюється безпосередньо на кафедрах факультету під керівництвом досвідчених викладачів – професорів та доцентів.

Кафедрами розроблено ряд заходів, спрямованих на залучення талановитих студентів до наукової роботи. Ці заходи складають певну систему оволодіння майбутніми фахівцями методикою наукових досліджень.

Розпочинається наукова робота зі студентами з перших тижнів навчання в університеті.

Для студентів 1 курсу у вересні – жовтні проводяться тижні кафедр, в межах яких студенти мають можливість ознайомитися з основними напрямками наукової діяльності кафедр, перспективними напрямками сучасних літературознавчих та лінгвістичних досліджень. Ознайомлення студентів з методикою наукових досліджень відбувається і на заняттях з кожної профільюючої дисципліни, під час викладання якої приділяється увага цьому аспекту з метою зацікавлення студентів перспективами їх наукового зростання.

Починаючи з 2 курсу, всі студенти факультету залучаються до науково-дослідницької роботи в проблемних групах, де під керівництвом викладачів аналізують тексти літературних творів та мовний матеріал, здійснюють теоретичні дослідження, залучаються до експериментальної роботи в галузях лінгвістики та літературознавства, готуються до соціолінгвістичних та фольклорно-краєзнавчих досліджень, виконують їх. Таких груп працює на факультеті 15. Перелічимо деякі з них:

- творчість О.С. Пушкіна (проф. Л.Г. Фрізман);
- проблеми аналізу художнього тексту (проф. А.Т. Гулак);
- літературна критика «срібного віку» (проф. О.А. Андрущенко);
- поетична граматики (доц. О.О. Скоробогатова);
- етнокультурні аспекти літературного процесу (доц. І.О. Оржицький.)

та ін.

Проблемні групи діють відповідно до кафедральних комплексних тем наукових досліджень. Так, для кафедр російської мови та загального мовознавства це – «Структурно-семантичні та функціональні характеристики мовних одиниць». Для кафедри російської та світової літератури – «Проблеми особистості в світовій літературі».

З діяльністю проблемних груп пов'язана робота наукових гуртків факультету, до яких входять найбільш талановиті, обдаровані студенти, які виявили здібності до науково-дослідницької роботи.

На факультеті існують два наукових гуртки. Це – лінгвістичний гурток «Філолог», який працює при кафедрі російської мови (керівник доц. В.Ю. Шишкіна), та літературний гурток – клуб «Ліра» при кафедрі російської та світової літератури (керівник доц. Л.Г. Андронова).

До кожного із зазначених гуртків входять по 20 – 25 осіб – студентів 2 – 5 курсів. До діяльності гуртків причетні не лише їх керівники, а й усі викладачі кафедр факультету, під керівництвом яких студенти набувають навички наукових досліджень, роблять огляди лінгвістичних та літературознавчих журналів, готують відгуки та рецензії до опанованих наукових джерел, глав, монографій.

Систематично, не менше двох разів на семестр, випускаються бюлетені наукових гуртків.

Гуртківці виконують реферати, виступають з науковими доповідями, зустрічаються з провідними вченими-філологами та літературознавцями Харкова, України, Росії.

Значна увага приділяється питанням сучасної методики викладання мови та літератури. З цією метою на засідання гуртків запрошуються досвідчені вчителі-методисти міста та області, директори базових шкіл, які входять до навчально-методичного комплексу університету.

На базі наукових гуртків проводяться традиційні тижні мови та літератури, «Слова о полку Ігоревім», «Пушкінські дні», Конкурс грамотіїв.

Учасники наукових гуртків мають можливість протягом кількох років навчання працювати над обраною темою під керівництвом професора або доцента, неодноразово апробуючи свої наукові дослідження на факультетських наукових конференціях (таких, як традиційні «Читання молодих вчених пам'яті Л. Лівшиця», «Актуальні проблеми семантичних досліджень») та беручи участь у факультетських, загальноуніверситетських, міжвузівських конференціях і конкурсах студентських наукових робіт, Всеукраїнських олімпіадах з мови та літератури в Києві, Ужгороді, Ніжині, Івано-Франківську.

Науковими гуртками щорічно проводяться конкурси студентських наукових статей, кращі з яких публікуються в журналах «Русская филология. Украинский вестник», «Наукові записки ХНПУ. Серія літературознавство», збірці читань молодих учених пам'яті Л. Лівшиця, у філологічному збірнику, а також у щорічних збірках студентських наукових робіт нашого університету. Поряд із суто науковою спрямованістю гурткова робота має й іншу, не менш важливу – естетичну.

Гуртківці – учасники літературного клубу «Ліра» беруть участь у підготовці та проведенні багатьох літературно-музичних композицій та конкурсів читців («Поэты пушкинской плеяды», «Восхождение на Олимп»),

театрально-драматичних постанов за творами Достоевського, Чехова, Булгакова та інших письменників, що надає їм можливість набути вміння та навички, необхідні для здійснення позакласної роботи з літератури в школі.

До наукової роботи на факультеті залучаються не тільки студенти стаціонару, а й факультету заочного навчання. Про ефективність роботи наукових гуртків на факультеті свідчить той факт, що майже кожен студент, який протягом п'яти років брав активну участь у діяльності проблемних груп та наукових гуртків, це – потенційний аспірант.

Слід наголосити, що майже всі викладачі факультету - професори Л.Г. Фрізман, О.С. Силаєв, О.А. Андрущенко, доценти Л.Г. Андронова, А.Г. Козлова та ін. – в минулому активні учасники наукових гуртків.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, для самореалізації студентів в навчальній, науковій та позааудиторній роботі необхідно створити певні умови. Будь-який студент в умовах спеціальної організації навчальної, науково-дослідної та виховної роботи може розкрити свої можливості та здібності, свій потенціал. Завдання викладача – створити необхідні умови для самореалізації та допомогти студентові самореалізуватися.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байбородова Л.В. Воспитательный процесс в современной школе. – Ярославль, 1997.
2. Гнутель Я. Виховна робота в сучасних умовах: Теорія і методика. – Тернопіль, 1998. – С. 144 – 168.
3. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития. – М., 2002.
4. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование. – Киев-Донецк, 1994.